

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

УДК 351.861

DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.1/25

Антонова О.Р.

Льотна академія Національного авіаційного університету

ДОДЕРЖАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЖЕСТОМОВНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК ОРІЄНТИР ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мета статті полягає у здійсненні аналізу стану реалізації Цілей сталого розвитку, пов'язаних з забезпеченням доступу жестомовних осіб до інформації в умовах війни.

У статті доведено, що Україна визнала права осіб з інвалідністю нарівні з усіма громадянами та виробила цілісний підхід у досягненні сталого розвитку цієї категорії людей. Разом з тим, при реалізації Цілей сталого розвитку, особливо у процесі соціальної інклюзії людей з порушенням слуху у воєнний час, виникли неабиякі труднощі. Мова йде про порушення права нечуючих на інформацію для широкого кола осіб. Ці перепони полягають у відсутності доступного формату інформації для слухових осіб, що негативно впливає на безпеку життя, можливість отримання кваліфікованої медичної допомоги, довідкової інформації у службах залізничних вокзалів та аеропортів, консультації співробітників поліції, органів юстиції.

Автор статті вважає, що одним із способів позитивного вирішення цієї проблеми є включення зобов'язань України щодо виконання Цілей сталого розвитку з реалізації прав жестомовних осіб до правової моделі відновлення України.

Конкретним заходом цієї моделі є прийняття Закону України «Про українську жестову мову» як такого, що спрямований на забезпечення мовних прав жестомовних осіб, зокрема на спілкування та отримання інформації українською жестовою мовою.

Ключові слова: права людини, особи з інвалідністю, Глобальні цілі сталого розвитку, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, соціальна інклюзія людей з порушенням слуху, механізм державного управління, інформаційна політика, персональні дані, рівень бідності, правовий режим воєнного стану, безпека життя.

Постановка проблеми. Проголошуючи права людини найвищою цінністю і захист цих прав обов'язком держави (стаття 3 Конституції України), Україна визнала права осіб з інвалідністю нарівні з усіма громадянами та закріпила гарантії їх реалізації. Це означає, що діяльність держави стосовно осіб з інвалідністю полягає у створенні для них правових, економічних, політичних і соціальних умов та, відповідно, забезпечення гарантій реалізації права на працю, на освіту, на житло, на відпочинок, на безпечне довкілля, на охорону здоров'я, на достатній життєвий рівень, на безпечні умови праці, на інформацію тощо (стаття 46 Конституції України) [1].

Таке закріплення в Конституції України прав осіб з інвалідністю вказує на цілісний підхід у досягненні сталого розвитку цієї категорії людей. Серед 17 Глобальних цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) відсутні ті, які безпосередньо при-

свячені проблемам осіб з інвалідністю. Втім всі цілі невід'ємно пов'язані з життєдіяльністю і розвитком людей з інвалідністю. Зокрема, спрямовані на створення інклюзивного середовища для навчання та надання необхідної допомоги людям з інвалідністю (Ціль 4); просування соціальної інклюзії людей з інвалідністю (Ціль 10); надання універсального доступу до безпечних, інклюзивних та доступних зелених зон і громадських місць (Ціль 11) тощо [2].

Разом з тим необхідно зазначити, що при реалізації цих цілей, особливо у процесі соціальної інклюзії людей з порушенням слуху у воєнний час, виникають неабиякі труднощі. Мова йде про порушення права нечуючих на інформацію для широкого кола осіб.

У цьому контексті зазначимо, що конституційне право на інформацію передбачає право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати

і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб (частина друга, стаття 34 Конституції України) [1], визначивши інформаційно-комунікативний механізм державного управління та державної політики у сфері «забезпечення доступу кожного до інформації» (Закон «Про інформацію» [3]).

Розглядаючи питання щодо реалізації права на доступ до інформації, слід відмітити, що інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді та перекладені жестовою мовою. Однак обсяг такого контенту є критично малим і не перевищує 10% від загальної кількості масової інформації [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією права на інформацію як фундаментального права людини, досліджувались О. Антоною [5], Б. Гоголь [7], К. Калюжним [8], Т. Костецькою, К. Політавським [9], В. Савчиним, В. Таційом, В. Цимбалюком та іншими. Актуальність теми також підтверджено у працях С. Коханчука [10], В. Костюка [11], Є. Соболя щодо додержання прав і свобод осіб з інвалідністю та А. Коваленка [12], Б. Патона [13], О. Петроє [14] стосовно реалізації Цілей сталого розвитку.

Метою статті є аналіз стану реалізації Цілей сталого розвитку, пов'язаних з забезпеченням доступу жестомовних осіб до інформації для широкого кола осіб в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна ще сильніше загострила ізоляваність і відчуженість осіб з вадами слуху та підвищила небезпеку для їхнього життя. Як правило, загроза виникає через недоступність інформації про події, які відбуваються навколо. Особи з порушенням слуху не чують сигнали повітряної тривоги (сирени), об'явленої у публічних місцях, звуки літаків, обстрілів. Ці люди мають змогу дізнатися про небезпеку лише завдяки установленому додатку у смартфоні про сповіщення повітряної, хімічної, техногенної або інших видів тривоги системи цивільної оборони.

Але не всі нечуючі мають сучасні смартфони. Більшість із них користуються недорогими кнопковими телефонами, на які сповіщення не приходять. Доповнюючи цю інформацію, наведемо дані Добровільного національного огляду України за показником доходів громадян, проведеного ПРООН у 2021 році. Як свідчать офіційні показники огляду, рівень бідності в Україні знизився з 58,3% у 2015 році до 43,2% у 2018 році.

Попередні прогнози ПРООН вказують на те, що якщо війна триватиме ще рік, то біля 90% населення України може зіткнутися з бідністю чи буде вразливою до бідності [15]. Узагальнюючи цю інформацію, можна констатувати, що стан забезпечення права на інформацію залежить від рівня бідності населення.

Стрижневою проблемою також є та, що люди з порушенням слуху під час війни не мають доступу до офіційної інформації (повідомлень). Практично всі заходи за участю перших осіб держави на каналах TV не перекладаються синхронно українською жестовою мовою та не завжди мають субтитрування українською мовою. Втім Україна як держава-учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та, ратифікувавши Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю (далі – Конвенція), зобов'язана вживати усіх належних заходів для забезпечення права цих осіб на свободу висловлення думки та переконань, зокрема свободу в отриманні та поширенні інформації нарівні з іншими людьми, користуючись за власним вибором усіма формами спілкування, визначеними у статті 2 цієї Конвенції, зокрема шляхом: а) забезпечення осіб з інвалідністю інформацією, призначеною для широкої публіки, у доступних форматах, своєчасно й без додаткової плати; б) прийняття та сприяння використанню в офіційних відносинах: жестових мов, підсилювальних і альтернативних способів спілкування й усіх інших способів, методів та форматів спілкування за вибором осіб з інвалідністю; в) активного спонукання приватних підприємств, що надають послуги широкій публіці, зокрема через Інтернет, до надання інформації та послуг у доступних і придатних для осіб з інвалідністю форматах; г) спонукання засобів масової інформації, зокрема тих, що надають інформацію через Інтернет, до перетворення своїх послуг на доступні для осіб з інвалідністю; е) визнання й заохочення використання жестових мов [16].

При цьому, вся інформація жестовою мовою, повинна транслюватися державною мовою. Положення статті 4 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як єдиної державної» гарантує право спільноти жестомовних осіб на використання української жестової мови як основного або одного з основних засобів спілкування і виражає власну соціокультурну та мовну самобутність [17]. Тому для таких людей важливо отримувати інформацію саме українською жестовою мовою, а для людей які втратили слух

в дорослому віці й не використовують жестову мову – потрібні субтитри українською мовою.

Оскільки ефективне вирішення питань створення небезпечного середовища для нечуючих під час війни суттєво залежить від забезпечення їх доступом до інформації, то виникає потреба у проведенні конкретних заходів стосовно створення сприятливих умов для доступу цих осіб до інформаційного простору, зокрема шляхом включення зобов'язань України щодо ЦСР у модель відновлення України. За словами координаторки проєкту міжнародної технічної допомоги SDG BRIDGE Маріам Симонової, ЦСР та їхні ключові показники ефективності допоможуть формувати політику на національному рівні та сприятимуть її впровадженню на обласному й місцевому рівнях [18].

Враховуючи те, що в Україні не визначено статус, засади та порядок застосування української жестової мови, не створено необхідні умови, які надають жестомовним особам можливість нарівні з іншими реалізовувати всі права й основоположні свободи людини і громадянина у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-якій іншій сфері, прийняття Закону України «Про українську жестову мову» є конкретним заходом у правовій моделі відновлення України та способом виконання зобов'язань України щодо ЦСР.

На сьогоднішній день вже третій рік на розгляді Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики знаходиться проєкт Закону України «Про українську жестову мову» реєстр. № 2340 від 29.10.2019 (далі – проєкт Закону) [19]. Підтримуючи в цілому ідею проєкту Закону, до проєкту Закону є низка зауважень і пропозицій:

По-перше, потребує розширення перелік термінів, зазначених у статті 1 проєкту Закону, як одного із способів забезпечення прав жестомовних осіб. Зокрема, необхідно надати визначення понять «субтитрування» та «титрування», оскільки їх використання у проєкті Закону не розмежоване.

По-друге, з огляду на загальне правило про відповідальність за учинення правопорушення, необхідно у статті 22 проєкту Закону окреслити відповідальність заподіювача шкоди, адже обов'язковою умовою відповідальності за заподіяння шкоди є причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяною шкодою. Через те, що законодавець не закріпив відповідальність жестомовної особи, на перекладача покладаються всі негативні наслідки наданої

послуги. Водночас перекладач, як свідчить практика, може потерпати від наклепу, непорозуміння, переслідування тощо.

По-третє, згідно з частиною першою статті 20 проєкту Закону Єдиний реєстр перекладачів української жестової мови ведеться з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад перекладачів української жестової мови.

Відповідно до частини п'ятої статті 6 Закону України «Про захист персональних даних» обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством. Збирання відомостей про фізичну особу, їх зберігання та поширення – це складові процесу обробки персональних даних. Тож метою обробки персональних даних не може бути сам факт їх обробки.

У зв'язку із зазначеним мета обробки персональних даних, визначена у частині першій статті 20 проєкту Закону, потребує конкретизації та вилучення слів «збирання» і «зберігання».

По-четверте, частинами першою та шостою статті 20 проєкту Закону передбачено, що громадські об'єднання осіб з порушенням слуху та/або мовлення зі всеукраїнським статусом, або громадські об'єднання перекладачів української жестової мови зі всеукраїнським статусом забезпечують ведення та затверджують порядок ведення Єдиного реєстру перекладачів української жестової мови відповідно. Втім у проєкті Закону не визначено порядку взаємодії зазначених громадських формувань між собою щодо створення та ведення Єдиного реєстру перекладачів української жестової мови. Зважаючи на це, положення першої та шостої частин статті 20 проєкту Закону потребують доопрацювання.

По-п'яте, не варто вносити вимогу до педагогічних працівників, які викладають навчальні дисципліни в спеціальних закладах загальної середньої освіти або спеціальних класах для жестомовних осіб, щодо володіння українською жестовою мовою (частина третя статті 8 проєкту Закону). На сьогодні, виконання цієї вимоги неможливе з огляду на те, що в Україні гостра нестача педагогічних працівників, які забезпечують викладання навчальних дисциплін жестовою мовою та перекладачів української жестової мови. За даними Спілки нечуючих юристів в Україні на 1000 осіб із порушеннями слуху припадає три перекладача [20], лише 248 тисяч осіб пройшли

атестацію в Українському товаристві глухих на рівень володіння жестовою мовою [4].

Для подальшої реалізації положень вказаного нормативно-правового акту, необхідно привести у відповідність чинне законодавство, яке закріплює за особами з порушенням слуху право на перекладача жестовою мовою. Зокрема, у Кодексі адміністративного судочинства України (стаття 71) [21] та у Цивільно-процесуальному Кодексі України (стаття 75) [22] замість термінів «техніка спілкування з глухими, німими чи глухонімими» використовувати термін «жестова мова»; у Кримінально-процесуальному Кодексі України (стаття 68) [23] замість залучення сторонами кримінального провадження або слідчим суддею чи судом «перекладача (сурдоперекладача)», доцільно використовувати термін «перекладача жестової мови».

Висновки. Встановлено, що у воєнний час виникають чималі труднощі стосовно забезпе-

чення права нечуючих на інформацію для широкого кола осіб. Вони полягають у відсутності доступного формату публічної інформації для осіб з вадами слуху, що негативно впливає на безпеку життя, можливість отримання кваліфікованої медичної допомоги, особливо в екстреній формі, довідкової інформації у службах залізничних вокзалів та аеропортів, консультацій співробітників поліції, органів юстиції.

Позитивне вирішення цієї проблеми можливе завдяки включенню зобов'язань України щодо виконання Цілей сталого розвитку з реалізації прав жестомовних осіб до правової моделі відновлення України. Конкретним заходом цієї моделі є прийняття Закону України «Про українську жестову мову» як такого, що спрямований на забезпечення мовних прав жестомовних осіб, зокрема на спілкування та отримання інформації українською жестовою мовою.

Список літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Вебсайт ООН. «Цілі у сфері сталого розвитку: 17 цілей для перетворення нашого світу» URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/> (дата звернення : 14.03.2023).
3. Про інформацію Закон : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення : 14.03.2023).
4. Офіційний сайт УТОГ. URL: <https://utog.org/> (дата звернення : 14.03.2023).
5. Антонова О.Р. Небезпека явища «рашизму» за ознаками впливу на суспільно-культурне життя: державно-правова природа. *Науковий вісник Львівської академії*. Серія: Економіка, менеджмент та право: збірник наукових праць. Київ. 2022. Вип. 7. С. 105–115. Кат. Б
6. Антонова О.Р. Забезпечення прав і свобод членів сім'ї як суб'єктів конституційно-правових відносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпро. 2018. № 2. Том 1. С. 21–25.
7. Гоголь Б. Зміст права на інформацію. *Юридична Україна: щомісячний правовий часопис*. 2008. № 5. С. 57–64.
8. Калужний К.Р. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права. *Юридичний вісник*. 2012. № 4 (25). С. 56.
9. Політавський В. Право на інформацію як фундаментальне право людини: досвід країн розвинутої демократії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. №1 (76). С. 196.
10. Коханчук С.С. Поняття, зміст та класифікація прав осіб з інвалідністю. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 7 (20). С. 20–26.
11. Костюк В.Л. Конвенція ООН про права інвалідів у системі джерел права соціального забезпечення: науково-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 13. Т. 1. С. 127–130.
12. Коваленко А.О. Стан і перспективи реалізації Цілей сталого розвитку в Україні. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. № 1–2 (20–21). С. 11–14.
13. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2016. 72 с.
14. Петрос О.М. Роль науки у забезпеченні сталого розвитку: міжнародні імперативи та вітчизняні практики. *Publishing House of University of Technology*. с. Katowice, Poland. 2022. С. 572–582.
15. Моніторинговий звіт щодо реалізації цілей сталого розвитку в Україні, 2021 URL: https://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine (дата звернення : 14.03.2023).
16. Про права осіб з інвалідністю : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 13.12.2006 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення : 14.03.2023).
17. Про забезпечення функціонування української мови як єдиної державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19> (дата звернення : 14.03.2023).

18. Цілі сталого розвитку – невід’ємна частина Плану відновлення України. Уряд, ПРООН та міжнародне співтовариство провели зустріч задля розробки стратегії інтеграції ЦСР у План відновлення, 26 SEPTEMBER 2022. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/tsili-staloho-rozvytku-nevidyemna-chastyna-planu-vidnovlennya-ukrayiny> (дата звернення : 14.03.2023).

19. Про українську жестову мову : проєкт Закону України реєстр. № 2340 від 29.10.2019 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc> (дата звернення : 14.03.2023).

20. Вебсайт Співки нечуючих юристів в Україні URL : <http://snu.usoz.ua/> (дата звернення : 14.03.2023).

21. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення : 14.03.2023).

22. Цивільно-процесуальний Кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення : 14.03.2023).

23. Кримінально-процесуальний Кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення : 14.03.2023).

Antonova O.R. OBSERVING THE INFORMATIONAL RIGHTS OF PERSONS WHO KNOW SIGN LANGUAGE IN WAR CONDITIONS AS A GUIDELINE FOR ACHIEVING THE GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The purpose of the article is to analyze the state of implementation of the Sustainable Development Goals related to ensuring access of sign language persons to information in war conditions.

The article proves that Ukraine recognized the rights of persons with disabilities on an equal basis with all citizens and developed a holistic approach to achieving sustainable development of this category of people. At the same time, considerable difficulties arose during the implementation of the Sustainable Development Goals, especially in the process of social inclusion of people with hearing impairment in wartime. We are talking about a violation of the right of the deaf to information intended for a wide range of people.

These obstacles consist in the lack of an accessible format of information for the deaf. This negatively affects the safety of life, the possibility of obtaining qualified medical assistance, reference information at the services of railway stations and airports, consultations of police officers, and justice authorities.

The author of the article believes that one of the ways to positively solve this problem is to include Ukraine's obligations regarding the implementation of the Sustainable Development Goals on the realization of the rights of sign language persons in the legal model of Ukraine's recovery.

A specific measure of this model is the adoption of the Law of Ukraine "On Ukrainian Sign Language" as such, which is aimed at ensuring the language rights of sign language persons, in particular, communication and receiving information in Ukrainian sign language.

Key words: *human rights, persons with disabilities, Global Sustainable Development Goals, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, social inclusion of people with hearing impairment, mechanism of state administration, information policy, personal data, poverty level, legal regime of martial law, life safety.*